

François Höpflinger

Staranje in generacijske spremembe – novo staranje novih generacij*

POVZETEK

S staranjem novih generacij se hitro spreminjajo pozna življenjska obdobja. Z novimi modeli staranja se med mlajšimi generacijami starejših uveljavlja trend, da bi ostali mladi, kolikor je mogoče dolgo. Ta prispevek prikazuje nekaj socialnih kazalnikov mlajših starih ljudi (od 55 do 74 let), pri čemer primerja položaj v osmih izbranih evropskih državah. Analiza kaže na signifikantne razlike med osmimi državami, socialne razmere za aktivno staranje se razlikujejo po Evropi. Vsekakor so v vseh državah mlajši stari ljudje bolj usmerjeni k novim idejam in novim dejavnostim, kot velja to za starejše starostne skupine.

Ključne besede: staranje, menjava generacij, mlajši stari ljudje

AVTOR: *Prof. dr. François Höpflinger*, rojen leta 1948, je od leta 1994 izredni profesor sociologije na Univerzi Zürich. Glavna teme raziskovanja: demografsko staranje, socialni položaj starejših ljudi, medgeneracijsko sožitje. Je avtor različnih knjižnih publikacij o staranju v Švici.

ABSTRACT

Ageing and generational change – new ageing of new generations

The later stages of life are rapidly changing, as new generations enter old age. New models of ageing reinforce the trend among younger generations of the elderly to remain 'youthful' as long as possible. This contribution presents some social indicators regarding the 'young old' (55-74 years of age), comparing the situation in eight selected European countries. The analysis indicates significant differences between the eight countries, and the social conditions for an active ageing vary within Europe. Nevertheless, in all countries the 'young old' are more oriented towards new ideas and new activities than the older age-groups.

Keywords: Ageing, generational change, the young old

AUTHOR: *François Höpflinger, Prof. Dr.*, born 1948, since 1994 associate professor of sociology at the University of Zurich. Main research topics: demographic ageing, social situation of the elderly, intergenerational relationships. Author of different book publications on ageing in Switzerland.

1. UVOD – DVOJNA DINAMIKA STARANJA PRI NOVI GENERACIJI

Za pozna življenjska obdobja današnjih ljudi je značilno dvojno gibanje, v določeni meri lahko govorimo o *dvojnih spremembah* v starosti (prim. Höpflinger, 2008 in 2009): po eni strani so nove generacije starejših ljudi v marsičem drugačne od prejšnjih generacij upokojujencev, ker so v svojih mladih letih in v dobi odraslosti izkusile drugačne družbene

* Prevedla: Tanja Pihler

razmere kot njihovi starši. Nove generacije starejših moških in žensk so npr. bolj izobražene od prejšnjih generacij upokoencev, s staranjem prve evropske generacije blaginje (*baby boom* generacija), ki jo je – vsaj v Zahodni Evropi – zaznamovalo obdobje razcveta v povojnih desetletjih, se tudi v poznem življenjskem obdobju pojavljajo nove vrednote in načini vedenja (prim. Perrig-Chiello, Höpflinger, 2009). V nekdanjem vzhodnem bloku – npr. na Poljskem in Madžarskem – so nove generacije starejših ljudi doživele izrazite socialne in gospodarske spremembe sistema, kar zaznamuje njihovo starost.

Po drugi strani je staranje podvrženo hitrim družbenim spremembam; naj bo to, ker so se prehodi v življenjsko obdobje po upokojitvi spremenili, ali pa, ker so z novimi gerontološkimi modeli kompetenc nastale boljše možnosti za aktivno oblikovanje poznega življenjskega obdobja (prim. Erlinghagen, Hank, 2008). Medtem ko so nekoč staranje dojemali kot nekaj pasivnega, ga danes razumemo kot proces, ki ga je mogoče aktivno oblikovati. Tako kažejo gerontološki koncepti o plastičnosti staranja. Prav pri *baby boom* generaciji so procesi – kar lahko najprej opazimo pri generaciji mladih odraslih – individualizacije, pluralizacije in dinamiziranja življenjskih predstav ter poteka življenja vedno bolj izraziti tudi v poznih življenjskih obdobjih. Življenjske oblike in oblike bivanja po upokojitvi dobijo s tem večjo dinamiko in načini vedenja – kot so seksualnost, učenje, prometna mobilnost in menjavanje bivališč –, ki so bili prej značilni le za mlade odrasle, sodijo h ključnim predpostavkam *uspešnega staranja*. V skladu s tem ljudje drugo polovico življenja bolj aktivno oblikujejo, kot je bilo običajno prej (prim. Backes, Amrhein, 2008).

Kombinacija staranja socialno in kulturno bolj mobilnih generacij (*baby boom* generacija) z novimi modeli aktivnega staranja, naravnane h kompetentnosti, vodi k večji dinamiki v poznem življenjskem obdobju, ki je zgodovinsko gledano novo. V skladu s tem je po celotni Evropi prišlo do demografskega staranja prebivalstva – po eni strani zaradi nizke rodnosti (demografsko staranje od spodaj), po drugi pa z daljšo življenjsko dobo starejših žensk in moških (demografsko staranje od zgoraj). Vendar demografsko staranje ni povezano z družbenim staranjem družbe. Čeprav ne pri vseh, pa pri vedno večji skupini starejših žensk in moških novi modeli vodijo k pomembnemu novemu oblikovanju življenjskega obdobja po upokojitvi (prim. Bühlmann, 2010).

Novi modeli aktivnega, uspešnega, ustvarjalnega in plodnega staranja niso prispevali k temu, da bi izginila tradicionalna prepričanja o starosti kot izgubah. Ugotoviti je mogoče, da ne gre za večje sprejemanje staranja, ampak za spremembo v načinu vedenja starejših ljudi v smeri *mladostnega vedenja*. V tem okviru sta se tudi konec mladosti in začetek starosti pomaknila navzgor. Podatki ankete v Tabeli 1 kažejo, da v srednjeevropskih državah osebe, stare od 55 do 75 let, konec mladosti postavljajo po 40. letu (pri čemer v Sloveniji najpozneje določajo subjektivni konec mladosti).

Vprašani začetek staranja – ki se spreminja glede na lastno starost in državo – določajo šele po 60. oz. 65. letu (pri čemer v Nemčiji, na Češkem in Madžarskem začetek starosti določajo nekoliko bolj zgodaj kot na Nizozemskem, v Švici in Sloveniji).

Podaljšanje mladostnega načina vedenja daleč v drugo polovico življenja vodi k dvema nasprotnima trendoma.

Po eni strani nastanejo s tem večje možnosti za nove usmeritve tudi v drugi polovici življenja. Upokojitev ne pomeni več mirovanje in umik, ampak je življenjsko obdobje z

Tabela 1. Dojemanje konca mladosti in začetka starosti v mednarodni primerjavi 2008/09

	konec mladosti	(srednja vrednost)	začetek starosti	(srednja vrednost)
	55-64 let	65-74 let	55-64 let	65-74 let
Nemčija	45 let	50 let	62 let	66 let
Francija	44 let	45 let	65 let	68 let
Nizozemska	44 let	46 let	65 let	67 let
Poljska	46 let	46 let	66 let	67 let
Švica	43 let	45 let	67 let	69 let
Slovenija	47 let	52 let	66 let	70 let
Češka	42 let	45 let	61 let	63 let
Madžarska	42 let	44 let	62 let	64 let

Vir: *European Social Survey, Round 4* (2008/09) ovrednoteni podatki

raznolikimi in pestrimi možnostmi, v katerem se usmerimo k novim zanimanjem. Starost ni obdobje pomanjkanja in izgub, ampak je obdobje, v katerem obstajajo nove možnosti in v katerem se lahko lotimo doslej zanemarjenih dejavnosti – kar se tiče npr. socialnih stikov, dela na vrtu, izobraževanja ipd. Po drugi strani nastanejo s tem novi socialni pritiski, da se opazna telesna starost potlači ali da se bojuje proti njej. Vseživljenjsko učenje, čim daljša aktivnost, pa tudi čim daljše ohranjanje telesnega zdravja ter sposobnosti so postali nove normativne predstave *uspešnega staranja*. *Anti-ageing* gibanje – kot prizadevanje, da se telesno staranje zadrži ali se ga vsaj odloži – je okrepilo pritisk, da se je treba po možnosti čim dlje vesti kot *mlad* (prim. Stuckelberger, 2008).

Večja dinamika v drugi polovici življenja vključuje večjo heterogenost procesov staranja. V dinamični družbi potekajo biološki, duševni in socialni procesi staranja različno, in temeljna značilnost današnjega staranja so izrazite razlike med ljudmi enake starosti. To ima po eni strani opraviti z ogromnimi materialnimi neenakostmi med starejšimi ljudmi. Trend aktivne in socio-kulturne pomlajene starosti je po drugi strani povečal razlike z duševnega in socialnega vidika: medtem ko nekateri aktivno skrbijo za oblikovanje in načrtovanje starosti, drugi doživljajo svojo starost kot neizogibno usodo. V skladu s svojimi dosedanjimi življenjskimi izkušnjami različno doživljajo svojo starost in glede na poklicne, družinske in socialne uspehe oz. neuspehe ima druga polovica življenje drugačen značaj. Ljudje s staranjem ne postajajo bolj enaki, ampak so neenaki – gre za trditev, ki jo diferencialna gerontologija že leta zagovarja (prim. Wahl, Heyl, 2004).

V nadaljevanju bom analiziral nekatere kazalnike življenjskega položaja, počutja in vrednotenja nove generacije *mlajših starih ljudi* (od 55 do 74 let), ki sem jih primerjal v osmih srednjeevropskih državah. Starostna skupina od 55 do 64 let ustreza prvi povojni generaciji (1944/45 – 1953/54), starostna skupina od 65 do 74 let je bila rojena v času pred in med drugo svetovno vojno (letniki 1934/35 – 1943/44). Štiri od osmih izbranih držav (Francija, Nizozemska, Švica in večji del Nemčije) so v desetletjih po vojni doživele ogromen porast blaginje in močno modernizacijo izobraževanja, od česar je imela ogromno korist prav sedaj starajoča se povojna generacija (*baby boom* generacija). Ostale štiri srednjeevropske države – Poljska, Madžarska, Češka in Slovenija – so bile dlje odrezane od demokratičnega razvoja blaginje v Zahodni Evropi (življenjski položaj ljudi v teh državah, ki so danes stari od 55 do

74 let, se utegne razlikovati od položaja ljudi v drugih štirih državah). Treba bo raziskati, če se to odraža tudi v vrednostni usmeritvi *mlajših starih ljudi*.

2. OCENA ZDRAVSTVENEGA IN MATERIALNEGA POLOŽAJA TER ŽIVLJENJSKO ZADOVOLJSTVO PRI LJUDEH, STARIH OD 55 DO 74 LET

V zadnjih desetletjih se v številnih evropskih državah ni povečala le povprečna življenjska doba, ampak so se podaljšala tudi leta zdravega življenja (prim. Jagger, Weston in drugi, 2011).

Če starajočo se *baby boom* generacijo in *mlade stare* v tretjem življenjskem obdobju povprašamo po njihovi subjektivni oceni zdravja, so znotraj srednjeevropskih držav opazne jasne razlike: najmanjši delež oseb, starih od 55 do 74 let, ki se počutijo zdrave, je na Madžarskem in Poljskem. Nekoliko večje vrednosti imata Češka in Slovenija. Najboljša subjektivna ocena zdravja v tretjem življenjskem obdobju je v Švici, sledi Nizozemska. V Franciji in Nemčiji so te vrednosti spet nižje. Toda tudi v Nemčiji izsledki nemške raziskave o starejših (*Alterssurvey*) kažejo na to, da imajo »že pri razlikah med kohortami, med katerimi obstaja le šest razlik, mlajše kohorte manj bolezni v primerjavi s starejšimi« (Wurm, Tesch-Römer, 2006: 370).

Tabela 2: Subjektivna ocena zdravja in omejitev, povezanih z zdravjem v vsakdanjem življenju 2008/09

	subjektivno zdravje: % - zelo dobro/dobro		omejitve v vsakdanjem življenju* % - ni nobenih zdravstvenih omejitev	
	55-64 let	65-74 let	55-64 let	65-74 let
Nemčija	53%	46%	66%	57%
Francija	57%	52%	74%	67%
Nizozemska	73%	64%	68%	63%
Poljska	33%	23%	59%	43%
Švica	78%	75%	75%	72%
Slovenija	40%	29%	58%	40%
Češka	38%	23%	54%	43%
Madžarska	28%	17%	58%	46%

* Ali na Vaše vsakodnevne dejavnosti na kakršenkoli način vplivajo daljša bolezen ali invalidnost, tegobe ali duševna bolezen?

Vir: *European Value Survey, Round 4* (2008/09), ovrednoteni podatki

Ker je subjektivno zdravje povezano s kulturnimi in zdravstvenimi pogoji in koncepti, specifičnimi za posamezno državo, se zdi, da je funkcionalno zdravje (ni nobenih omejitev, povezanih z zdravjem) veljaven kazalnik za funkcionalno samostojnost v starosti. Tudi tu so vrednosti za Švico najvišje, sledi ji Francija (kjer je funkcionalno zdravje v starosti višje od subjektivnega zdravja). Vrednosti za funkcionalno zdravje so za Poljsko, Slovenijo, Češko in Madžarsko višje od vrednosti za subjektivno zdravje. V Nemčiji, Franciji, na Nizozemskem in v Švici večina – v nekaterih regijah celo substancialna večina – starejših ljudi (od 65 do 75 let) ne doživlja funkcionalnih omejitev, kar je ključna temeljna predpostavka za aktivno

staranje po upokojitvi. V ostalih štirih državah jih je – z dobrima dvema petinama – manj, pri čemer je dobro vidno, da utegnejo imeti poznejše starostne skupine, ki bodo dosegle starost 65 let, večje funkcionalno zdravje.

Zdravstveni položaj starejših ljudi je tesno povezan z gospodarskimi in socialno-političnimi okvirnimi razmerami, razširitev zdrave starosti po upokojitvi pogosto – četudi ne v vseh socialnih okoljih – v enaki meri poteka vzporedno z razširitvijo socialne in materialne varnosti v upokojitveni starosti.

Mlajša in starejša starostna skupina – gledano v celoti – življenjski standard upokojujencev podobno ocenjujeta, pri čemer se kažejo podobne razlike med državami, kot so pri oceni zdravja: dobre ocene življenjskega standarda upokojujencev so v bogatejših državah (Švica, Nizozemska), nižje vrednosti so v Nemčiji, Franciji, na Češkem, Madžarskem in v Sloveniji, očitno najslabša ocena je na Poljskem. Razlike odražajo jasne razlike v ureditvi pokojninskih sistemov države blaginje. Podobne razlike med državami obstajajo tudi glede deleža vprašanih, ki svoj lastni materialni položaj ocenjujejo kot ugoden: izjemno nizke vrednosti so na Poljskem in Madžarskem, kjer le dobri štirje odstotki starejših oseb svoj gospodarski položaj ocenjujejo pozitivno. Tudi na Češkem ima relativno malo starejših oseb občutek, da so materialno dobro preskrbljeni. V Sloveniji in Nemčiji ima dobra tretjina oseb, starih od 55 do 64 let, občutek, da imajo ugoden materialni položaj. Razlika se pokaže šele pri naslednji starostni skupini oseb od 65 do 74 let, ki se v Nemčiji nekoliko bolj pogosto počutijo dobro preskrbljene kot v Sloveniji. V Nemčiji se kaže trend v smeri dvotretjinske družbe v starosti: tretjina v starosti živi udobno, dve tretjini pa se nahajata v manj ugodnem materialnem položaju. Relativno visoke vrednosti imata Nizozemska in Švica, kjer večina *mlajših starih ljudi* ocenjuje, da so materialno dobro preskrbljeni (tu starejše generacije v vedno večji meri sodijo k skupini potrošnikov, ki se jih močno vabi).

Tabela 3: Dojemanje življenjskega standarda s strani upokojujencev na splošno in dojemanje lastnih materialnih problemov 2008/09

	Življenjski standard upokojujencev na lestvici 0-10*		Ocena lastnega materialnega položaja kot udobnega	
	55-64 let	65-74 let	55-64 let	65-74 let
Nemčija	5,5	5,5	34%	35%
Francija	4,3	4,3	38%	37%
Nizozemska	6,4	6,5	58%	51%
Poljska	2,6	2,6	4%	4%
Švica	6,4	6,4	57%	54%
Slovenija	3,7	3,5	33%	25%
Češka	4,1	3,6	12%	12%
Madžarska	3,5	3,7	4%	4%

* Ocenjevanje s pomočjo lestvice od 0 (zelo slabo) do 10 (zelo dobro)
Vir: *European Value Survey, Round 4* (2008/09), ovrednoteni podatki

Evropska družboslovna raziskava (*European Social Survey*) 2008/09 je po eni strani ocenjevala splošno življenjsko zadovoljstvo s pomočjo lestvice od 0 do 10. Življenjsko zadovoljstvo – kot kognitivno-evalvacijska sestavina dobrega počutja – kot kazalnik ni vedno

enoznačno, ker lahko z njim merimo tudi resignacijo (»zadovoljen sem, ker ni nobene alternative«). Po drugi strani je raziskava spraševala o občutku sreče, kar je povezano z vidiki duševnega počutja (prim. Mayring, 1991).

Podatki v Tabeli 4 prav tako ponazarjajo razlike med državami, pri čemer so razlike, ki zadevajo splošno življenjsko zadovoljstvo, bolj izrazite od razlik, ki se nanašajo na splošen občutek sreče. Kazalci dobrega počutja se med državami manj spreminjajo kot objektivni socialni kazalci, kar je povezano tudi s tem, da pri določeni stopnji blaginje dodaten dohodek ne prispeva k večjemu občutku sreče (prim. Frey, Stutzer, 2000). Najvišje vrednosti se zopet kažejo na Nizozemskem in v Švici, sledita Nemčija in Slovenija (kjer so vrednosti zadovoljstva – in ne občutka sreče – višje kot npr. v Franciji). Najnižje življenjsko zadovoljstvo se kaže na Madžarskem, medtem ko so na Poljskem vrednosti višje. Zdravstveni in materialni življenjski položaj ter življenjsko zadovoljstvo v neki državi ne potekajo vedno vzporedno, ker institucionalni in socialni dejavniki (možnost neposrednega demokratičnega vpliva, socialne mreže) vplivajo tudi na dobro počutje v starosti.

Pomenljivo je, da se življenjsko zadovoljstvo in občutek sreče po 65. letu pomembno ne zmanjšata. Kaže se bodisi vzorec kontinuitete ali – tako kot v Nemčiji in Sloveniji – trend večjega življenjskega zadovoljstva po upokojitvi.

Tabela 4: Splošno življenjsko zadovoljstvo in občutek sreče pri osebah, starih med 55 in 74 let 2008/09

	osebe v starosti 50-64 let		osebe v starosti 65-74 let	
	zadovoljstvo	sreča	zadovoljstvo	sreča
Nemčija	6,8	7,1	7,4	7,4
Francija	6,1	7,1	6,2	6,9
Nizozemska	7,6	7,8	7,8	7,8
Poljska	6,2	6,6	6,0	6,3
Švica	7,9	7,9	8,3	8,1
Slovenija	6,4	6,7	6,8	6,9
Češka	6,3	6,6	6,3	6,5
Madžarska	4,5	5,5	5,6	5,5

Življenjsko zadovoljstvo: Kako ste – na splošno – zadovoljni s svojim sedanjim življenjem?

Občutek sreče: Gledano na splošno, koliko ste srečni?

Vsakokrat lestvica od 0 (najmanj) do 10 (najbolj).

Vir: *European Value Survey, Round 4* (2008/09), ovrednoteni podatki

3. VREDNOTENJE – TRADICIONALNE NASPROTI POSTMODERNISTIČNIM ŽIVLJENJSKIM VREDNOTAM

V nadaljevanju bomo raziskali, kako so pri starejših vprašanih iz osmih držav, vključenih v raziskavo, razširjene bolj tradicionalne ali bolj postmodernistične življenjske predstave. S tem lahko ugotovimo, ali so z ugodnejšimi zdravstvenimi in materialnimi razmerami, ki smo jih ugotovili v nekaterih državah, povezane moderne življenjske vrednote, usmerjene k aktivnosti, ali ne oz., ali se v državah s slabšim socialnim položajem pri *mlajših starih ljudi* kaže tradicionalna vrednostna usmerjenost.

Na podlagi primerjave treh starostnih skupin (55-64, 64-75, 75+) smo raziskali, v kolikšni meri drži trditev, da mlajše generacije (povojne generacije) (tudi) v starosti zagovarjajo bolj moderne življenjske vrednote kot starejše.

Iz celega niza vrednot, po katerih smo spraševali, smo izbrali dve (tradicija, poslušnost), ki sodita k bolj tradicionalnim vrednotam in dve (nove ideje, nove dejavnosti), ki predstavljata bolj postmodernistične vrednote.

Izsledki analize so prikazani v Tabeli 5. Kažejo se tako razlike med državami kot tudi razlike med kohortami, pri čemer je mogoče tudi pri mlajših starostnih skupinah oz. mlajših letnikih pogosto opaziti hkraten obstoj tradicionalne in postmodernistične vrednostne usmeritve. V celoti postane očitno, da so starejše starostne skupine oz. starejše generacije bolj tradicionalno usmerjene, medtem ko je pri mlajših bolj močno razširjeno postmodernistično vrednotenje. Ker se vrednotenje v starosti malo spremeni, utegnejo opažene razlike med starostnimi skupinami odražati v prvi vrsti razlike med kohortami.

Tabela 5: Identifikacija s tradicionalnimi nasproti postmodernističnim vrednotam 2008/09

Bolj tradicionalno vrednotenje: odstotni delež tistih, ki se identificirajo s temi vrednotami*						
	upoštevanje tradicije			upoštevanje pravil/poslušnost		
	55-64	65-74	75+	55-64	65-74	75+
Nemčija	50%	60%	77%	32%	42%	55%
Francija	37%	45%	58%	23%	33%	39%
Nizozemska	56%	53%	69%	50%	54%	69%
Poljska	80%	82%	78%	71%	70%	79%
Švica	48%	59%	70%	30%	34%	45%
Slovenija	63%	77%	77%	54%	57%	56%
Češka	51%	54%	60%	43%	58%	70%
Madžarska	69%	73%	84%	30%	33%	31%

Bolj postmodernistično vrednotenje: odstotni delež tistih, ki se identificirajo s temi vrednotami*						
	nove ideje/ustvarjalnost			nove dejavnosti/sprememba		
	55-64	65-74	75+	55-64	65-74	75+
Nemčija	58%	51%	45%	36%	34%	30%
Francija	54%	54%	48%	44%	38%	33%
Nizozemska	62%	50%	48%	44%	35%	37%
Poljska	45%	34%	34%	47%	33%	32%
Švica	62%	49%	46%	48%	31%	28%
Slovenija	50%	48%	38%	50%	55%	36%
Češka	55%	52%	37%	24%	25%	19%
Madžarska	48%	46%	23%	36%	34%	16%

* Možna odgovora: Vrednotenje mi ustreza / mi zelo ustreza.

Tradicija: Tradicija mu/ji je pomembna. Poskuša se držati navad in običajev, ki jih je prevzel/a od svoje vere ali družine.

Poslušnost: Prepričan/a je, da naj ljudje naredijo, kar se jim reče. Meni, da naj se ljudje vedno držijo pravil, tudi če jih nihče ne vidi.

Nove ideje: Pomembno je razvijati nove ideje in biti ustvarjalen. Rad/a počne stvari na izviren način.

Novo dejavnosti: Rad/a ima presenečenja in se vedno ozira za novimi dejavnostmi. Meni, da so v življenju pomembne spremembe.

ESS 2008/09 (ovrednoteni podatki)

V podrobnostih se kaže naslednji vzorec:

- a) Tradicionalna zavest (pomembno se je držati tradicije in običajev): z izjemo Poljske – kjer so mlajši in starejši vprašani še posebej kazali usmerjenost k tradiciji – se mlajše starostne skupine oz. letniki manj držijo tradicije kot pa starejše starostne skupine oz. letniki. Vendar je to pri starajoči se baby boom generaciji še naprej relativno pogosto (z najmanjšimi vrednostmi v Franciji, kjer je bilo žarišče mladinskega gibanja v poznih 60-ih letih). Dobra polovica nemških, švicarskih in čeških anketirancev v najmlajši starostni skupini (od 55 do 64 let) se istoveti s tradicionalnimi vrednotami, kar odraža tudi socio-kulturne okoljske razlike v baby boom generaciji. Še močneje upoštevajo tradicijo baby boom generacija v Sloveniji, na Madžarskem in Poljskem.
- b) Usmerjenost k pravilom/poslušnost (pomembno je narediti to, kar komu rečejo in se držati pravil): tudi v tem oziru se večinoma kažejo jasne razlike glede na starost oz. razlike med generacijami, mlajše generacije – z izjemo Madžarske in Poljske – so videti manj usmerjene k pravilom in redu, kar utegne vplivati na vedenje v času *pozne svobode* po upokojitvi. Zlasti pogosto so se s to vrednostno usmeritvijo poistovetili vprašani na Poljskem. Relativno visoke vrednosti se kažejo tudi v Sloveniji in na Nizozemskem (kjer upoštevanje pravil sodi k civilnemu družbenemu vedenju). Najmanjšo usmerjenost k pravilom kažeta francoska in madžarska *baby boom* generacija.
- c) Nove ideje/ustvarjalnost (pomembno je slediti novim idejam in biti ustvarjalen): pri mlajših starostnih skupinah oz. letnikih jasno pridobiva na pomenu usmerjenost k inovativnosti tudi v poznem življenjskem obdobju. V Nemčiji, Franciji, na Nizozemskem in v Švici je večina starajoče se *baby boom* generacije visoko ocenjevala vrednosti inovativnosti, ustvarjalnosti (medtem ko predvojnne generacije manj pogosto poudarjajo sledenje novim idejam). Relativno visoko vrednotenje novih idej se kaže tudi pri osebah starih od 55 do 64 let na Češkem in v Sloveniji. Videti je, da se na Poljskem pri *mlajših starih ljudeh* pogosto pojavljata skupaj usmerjenost k tradiciji in usmerjenost k inovativnosti.
- d) Nove dejavnosti/spremembe (pomembno je, da v življenju preizkusimo nove in raznolike stvari): kaže se vzorec, da si mlajše starostne skupine oz. letniki pripisujejo večje veselje do eksperimentiranja kot pa velja to za starejše. Vsekakor je treba upoštevati, da so lahko v visoki starosti (75 in več) poleg razlik v kohorti relevantni tudi učinki starosti, ker pri zdravstvenih omejitvah potrebujejo več moči oz. manj dobro obvladujejo stvari. Kljub temu je mogoče domnevati, da je za mlajše generacije pomembno, da tudi v drugi polovici življenja poskusijo nove stvari in drugače oblikujejo življenje. To se kaže pri vseh državah, vključenih v raziskavo, pri čemer imajo v tem pogledu vprašani v Sloveniji najvišje vrednosti, zlasti osebe, stare od 65 do 75let. Vrednosti pri vprašanih v Nemčiji so relativno nizke; podrobne analize vedenja v prostem času v starosti v Nemčiji dajo slutiti malo novih vzorcev, vendar obstaja očitna polarizacija na aktivne in neaktivne starejše osebe (prim. Künemund, 2007).

4. ZAKLJUČKI

Primerjava socialnih kazalnikov (subjektivno zdravje, ocenjevanje materialnega položaja, življenjsko zadovoljstvo ipd.) osvetljuje jasne razlike med državami. Socialne in materialne predpostavke za aktivno staranje – kot to postulirajo moderni gerontološki modeli kompetenc in družbene idealne predstave *zdrave starosti* ter aktivnega oblikovanja življenjskega obdobja po upokojitvi – so tudi v Srednji Evropi različne. V nekaterih državah – v Nemčiji, Franciji, pa tudi v Sloveniji – velja to samo za nekatere, četudi ne za nepomembno manjšino, medtem ko npr. na Poljskem in Madžarskem jasna večina *mlajših starih ljudi* doživlja zdravstvene in gospodarske omejitve. Samo v Švici in na Nizozemskem ima večina ljudi socialne predpostavke za aktivno staranje v modernem smislu. Dodatno je opazno, da se v preučevanih osmih državah mlajše starostne skupine oz. letniki manj držijo tradicije in so močnejše usmerjeni k inovativnosti kot starejše starostne skupine oz. letniki. V poznih letih se krepi tudi usmeritev k novim idejam in k novim aktivnostim (pri *baby boom* generaciji postmodernistične in tradicionalne življenjske vrednote obstajajo druga poleg druge). Trend aktivnega staranja se krepi, vendar tudi v Srednji Evropi ni enak za vse socialne skupine. Številne regije v Srednji Evropi utegne v bližnji prihodnosti zaznamovati okrepljena polarizacija med (hiper)aktivnimi in z viri bogatimi upokojenkami in upokojenci ter osebami, ki svojo starost doživljajo pasivno (s čimer se utegne še bolj okrepeti socialna heterogenost v starosti).

LITERATURA

- Backes G. M., Amrhein L. (2008). Potenziale und Ressourcen des Alter(n)s im Kontext von sozialer Ungleichheit und Langlebigkeit. V: Künemund H., Schroeter K. R. (ured.). Soziale Ungleichheiten und kulturelle Unterschiede in Lebenslauf und Alter. Fakten, Prognosen und Visionen. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, str. 71-84.
- Bühlmann B. (ured.) (2010). Die andere Karriere. Gesellschaftliches Engagement in der zweiten Lebenshälfte – am Beispiel von Innovage. Luzern: Interact/Hochschule Luzern.
- Erlinghagen M., Hank K. (ured.) (2008). Produktives Altern und informelle Arbeit in modernen Gesellschaften. Theoretische Perspektiven und empirische Befunde. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Frey B. S., Stutzer, A. (2000). Happiness, Economy and Institution. V: The Economic Journal, št. 110, str. 918-938.
- Höpflinger F. (2008). Generationenwandel des dritten Lebensalters – sozio-kulturelle Verjüngung in einer demografisch alternden Gesellschaft. V: Psychotherapie im Alter, letnik 5, št. 20, zvezek 4, str. 401-412.
- Höpflinger F. (2009). Sozialgerontologie: Alter im gesellschaftlichen Wandel und neue soziale Normvorstellungen zu späteren Lebensjahren. V: Klie T., Kumlehn M., Kunz R. (ured.). Praktische Theologie des Alterns. Berlin: Walter de Gruyter, str. 55-73.
- Jagger C., Weston C., Cambois E. in sodelavci (2011). Inequalities in health expectancies at older ages in the European Union: Findings from the Survey of Health and Retirement in Europe (SHARE). V: J Epidemiol Community Health (datum objave na spletu 6. 4. 2011).
- Künemund H. (2007). Freizeit und Lebensstile älterer Frauen und Männer – Überlegungen zur Gegenwart und Zukunft gesellschaftlicher Partizipation im Ruhestand. V: Pasero U., Backes G. M., Schroeter K. R. (ured.). Altern in Gesellschaft. Ageing – Diversity – Inclusion. Wiesbaden (VS Verlag für Sozialwissenschaften), str. 231-240.
- Mayring, P. (1991). Psychologie des Glücks. Stuttgart: Kohlhammer.
- Perrig-Chiello P., Höpflinger F. (2009). Die Babyboomer. Eine Generation revolutioniert das Alter. Zürich: Verlag Neue Zürcher Zeitung.
- Stuckelberger A. (2008). Anti-Ageing Medicine: Myths and Chances. Zürich: vdf Hochschulverlag.
- Wahl H.-W., Heyl V. (2004). Gerontologie – Einführung und Geschichte. Grundriss Gerontologie.

Zvezek 1, Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.
Wurm S., Tesch-Römer C. (2006). Gesundheit, Hilfebedarf und Versorgung. V: Tesch-Römer C., H Engstler, Wurm S. (ured.). Altwerden in Deutschland. Sozialer Wandel und individuelle Entwicklung in der zweiten Lebenshälfte. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, str. 329-383.

Dodatek:

Število vprašanih (N) po starostnih skupinah in državah, vključenih v raziskavo

	55-64 let	65-74 let	75 in več let
Nemčija	420	407	195
Francija	322	200	159
Nizozemska	289	180	121
Poljska	239	152	126
Švica	259	192	136
Slovenija	177	168	107
Češka	315	173	77
Madžarska	232	192	147

European Social Survey 2008/09 (ovrednoteni podatki).

Kontaktne informacije:

dr. François Höpflinger

Soziologisches Institut

Andreasstr. 15, CH-8050 Zürich-Oerlikon

e-naslov: hoepflinger@bluemail.ch